

## **Quod Petis - Hic Est?**

- Grundlagsproblemer i erhvervs-  
økonomien

Af Søren Peter Iversen

### **Resumé**

*Denne artikel forsøger at rejse en diskussion om, hvad der er god, og hvad der er mindre god kvalitet i vores vidensproduktion. Spørgsmålet er mere aktuelt end nogensinde. Vi lever i et samfund hvor viden og information bliver stadig vigtigere. Den nyligt udkomne Erhvervsredegørelse 1997 dokumenterer således, at de centrale erhvervspolitiske myndigheder er parate til at bevillige betydelige ressourcer til programmer, som skal forbedre virksomhedernes adgang til ny viden, herunder den viden, som produceres på de højere læreanstalter. Den foreliggende artikel diskuterer på baggrund heraf det videnskabsteoretiske udgangspunkt i et lille udvalg af de PhD-afhandlinger, der er fremkommet på handelshøjskolen i de senere år. Konklusionen er, at det konstruktivistiske paradigme er et uholdbart udgangspunkt, og at konstruktivismens konsekvenser er uacceptable. Der findes sociale kendsgerninger, som vi kan opnå objektiv viden om, og der findes videnskabelige spilleregler, som understøtter denne opfattelse.*

"Han genkaldte sig James Thurbers opmuntrende tanker om den mærkelige - glæde ved at blive blind. Når ens syn svækkes, får det man ser af den ydre verden, en mindre betydning i forhold til fortolkningen af den".

*Steven Lukes*

## **Quod Petis - Hic Est?**

- Grundlægsproblemer i erhvervs-  
økonomien

Af Søren Peter Iversen

### **Resumé**

*Denne artikel forsøger at rejse en diskussion om, hvad der er god, og hvad der er mindre god kvalitet i vores vidensproduktion. Spørgsmålet er mere aktuelt end nogensinde. Vi lever i et samfund hvor viden og information bliver stadig vigtigere. Den nyligt udkomne Erhvervsredegørelse 1997 dokumenterer således, at de centrale erhvervspolitiske myndigheder er parate til at bevillige betydelige ressourcer til programmer, som skal forbedre virksomhedernes adgang til ny viden, herunder den viden, som produceres på de højere læreanstalter. Den foreliggende artikel diskuterer på baggrund heraf det videnskabsteoretiske udgangspunkt i et lille udvalg af de PhD-afhandlinger, der er fremkommet på handelshøjskolen i de senere år. Konklusionen er, at det konstruktivistiske paradigme er et uholdbart udgangspunkt, og at konstruktivismens konsekvenser er uacceptable. Der findes sociale kendsgerninger, som vi kan opnå objektiv viden om, og der findes videnskabelige spilleregler, som understøtter denne opfattelse.*

"Han genkaldte sig James Thurbers opmuntrende tanker om den mærkelige - glæde ved at blive blind. Når ens syn svækkes, får det man ser af den ydre verden, en mindre betydning i forhold til fortolkningen af den".

*Steven Lukes*

### **Erhvervspolitikken i videnssamfundet**

Vi lever i et samfund, hvor viden og information bliver stadig vigtigere. I informationssamfundet er der information i overflod, men knaphed på opmærksomhed og analysekapacitet. Analysekapacitet er en knap ressource, og den har magt, som råder over knap intellektuel analysekapacitet (Iversen 1996).

*Erhvervsredegørelsen 1997* (Erhvervsministeriet 1997) udgør i denne forbindelse et interessant dokument, som indeholder vidnesbyrd om, hvor stor en betydning centrale beslutningstagere i regeringen og embedsværket tillægger viden og information i den igangværende samfundsudvikling.

Ifølge *Erhvervsredegørelsen 1997* er det først og fremmest økonomiernes globalisering og den teknologiske udvikling, der medvirker til, at viden og information kommer til at spille en mere afgørende rolle i samfundsudviklingen, hvilket blandt andet kommer til udtryk i en stigende efterspørgsel efter arbejdskraft med lang uddannelse.

Vi lever i en verden, hvor produkters livscyklus bliver kortere og kortere, og hvor også viden forældes hurtigt. Derfor beror virksomhedernes konkurrenceevne i stigende grad på deres innovative kapacitet. Det betyder også, at det bliver vigtigere for virksomhederne at få hurtig adgang til nye forskningsresultater. Ny viden skal hurtigt kunne omsættes i nye produkt- og proces teknologier. Regeringen har derfor tilkendegivet, at man ønsker at styrke samspillet mellem erhvervsliv og forskning.

Adgang til ny viden er afgørende for erhvervslivets konkurrenceevne. Derfor har

Erhvervsministeriet taget en række erhvervspolitiske initiativer til at sikre og forbedre virksomhedernes adgang til viden. Det er ikke blot informationsteknologien, bioteknologien, nye avancerede materialer og alternative energikilder ministeriet har i tankerne, men også den måde hvorpå vi organiserer aktiviteter, ressourcer og kompetencer.

Regeringens aktuelle erhvervspolitiske program omfatter i alt 77 initiativer, hvor 17 drejer sig om adgang til viden. Som eksempler på det sidste kan man nævne LOK (Projekt Ledelse, Organisation og Kompetence) og udviklingen af innovationsmiljøer i tilknytning til videnscentre.

Hvis viden spiller en så afgørende rolle i den igangværende erhvervs- og samfundsudvikling, som det fremgår af Erhvervsministeriets rapport, da må man konstatere, at vi i højere grad end nogensinde før har brug for at afklare, hvad der er god kvalitet i vores videnproduktion. Hvad har den erhvervsøkonomiske forskning at byde på i denne sammenhæng?

### **Positivism eller konstruktivisme**

En række af de afhandlinger, der er blevet produceret på handelshøjskolen i de senere år tager deres udgangspunkt i en diskussion af samfundsvidenskabernes grundlagsproblemer. Det kan der være mange gode grunde til, også selv om man ser bort fra, at det sandsynligvis er ved at blive et mere eller mindre eksplicit krav fra vejledernes side.

I en række tilfælde synes udgangspunktet endvidere at være et opgør med positivismen (se eksempelvis Freytag 1991, Eskerod 1996 og Damgaard 1997). Freytag (1991, p. 258) tager således eksplicit ud-

gangspunkt i de vanskeligheder, erhvervsøkonomien har med at leve op til positivismens krav til videnskabelighed:

*"De erkendelsesteoretiske rammer, som typisk gør sig gældende bevidst eller ubevidst inden for afsætningsøkonomien ..., har ofte deres rod i positivismen, hvor som bekendt subjektivitet er et fy-ord, og objektivitet og værdifrihed er et "must"."*

Der kan måske også være gode grunde til at gøre op med positivismen, men det er vel ikke et krav fra vejlederens side? Desværre synes der at kunne spores en tendens til, at dette opgør i virkeligheden er et opgør med en stråmand - i værste fald en karikatur af positivismen<sup>1</sup> - i bedste, et opgør med mellemkrigstidens positivistiske tankegods. Kjærup (1985 p. 59), som selv er meget kritisk over for positivismen, taler, i forbindelse med det rutinemæssige opgør med positivismen, om en rituel slagting.

Det synes at være et godt princip inden for moderne samfundsvidenskab, at man ikke forkaster en teori før, man har fundet en alternativ teori, der er bedre (Knudsen 1991, p. 107ff.). Hvis det samme princip udstrækkes til at gælde et videnskabsteoretisk udgangspunkt i videre forstand, må man spørge om, i hvilken udstrækning dette opgør med positivismen er progressiv - om det bringer os videre.

I en nyere afhandling (Damgaard 1997 p. 37), som åbent bekender sig til en "fortolkningstilgang" hedder det:

*"Med fortolkningstilgangens ontologi eksisterer tingene ikke i sig selv, og undersøgeren kan derfor ikke påkalde sig objektivitet, han er i interaktion med det undersøgte. En væsentlig forskel mellem den logiske positivist og fortolkeren bliver som følge heraf, at den logiske positi-*

*vist søger efter sande teorier, hvor fortolkeren søger efter troværdige teorier".*

Freytag (1997 p. 3) definerer fortolkningstilgangen på følgende måde:

*Hermeneutikken er en fortolkningstilgang, hvor der ikke nødvendigvis findes en "sandhed", men hvor forståelsen af sammenhænge og disses betydningstilføjelse er i fokus. Tolkning af introspektionsprocesser er centrale for at kunne opnå erkendelse, og dermed er erkendelse om introspektionsprocesserne også af væsentlig betydning".*

Kvalitetskriteriet i forskningen er, ifølge denne position, troværdighed, og troværdighed konstitueres, ifølge Damgaard, af forskerens "forudforståelse", forskningens konsistens (logiske?) og relevans. Hos Eskerod (1996 p. 35) formuleres kvalitetskriterierne som følger:

*"Når man skal vurdere, om der er blevet udført god forskning, kigger man dels på, om der er konsistens i måden, hvorpå undersøgelsen er grebet an, dels om forskningsresultaterne vækker genklang i det undersøgte felt. Da der ikke er nogen alment gældende sandhed at lede efter, men i stedet en fortolkning, hvorom det gælder, at måden hvorpå ting opfattes, kan ændres hurtigt, er resultatet af forskningsprocessen ikke statisk og ikke mulig at afslutte én gang for alle".*

At forskningsresultaternes 'genklang' i det undersøgte felt er et suspect kvalitetskriterium burde være indlysende. Forskningsresultater, der bekræfter den opfattelse aktørerne i "feltet" selv har af tingenes tilstand, turde have lettere ved at opnå genklang end forskningsresultater, der er fundamentalt kritiske over for disse aktører.

Det helt centrale synes imidlertid at være forskerens forudforståelse. Forudfor-

ståelsen er, ifølge Damgaard, defineret som den "henvisningshelhed", forskeren befinder sig i uden at have tematiseret denne. Troværdighed forekommer dermed at være noget yderst relativt (Damgaard 1997 p. 48):

*"Det enkelte menneskes viden afhænger af, hvilke oplevelser der bliver bevidste for vedkommende. Hvis "det andet", som bevidstheden viser hen til, er forskelligt fra person til person, så vil vi ikke have nogen fælles viden. Spørgsmålet er, om man i så fald overhovedet kan tale om viden".*

Det har næppe være tilsigtet; men implikationen heraf er bogstavelig talt, at der eksempelvis ikke findes nogen, der ved noget, som jeg ikke ved. Det ville, ifølge dette synspunkt, være det rene vrøvl, hvis jeg for eksempel siger til mine studerende: "Det ved jeg desværre ikke, men gå hen og spørg min kollega, han ved det sikkert".

Trods dette meget relative vidensbegreb mener Damgaard alligevel, at man kan tale om viden som noget "stabilt og vedvarende". Han taler i denne forbindelse om virkeligheden som en "intersubjektiv verden". Bedømmelsen af en teoris troværdighed forudsætter, ifølge denne position, at man kender ophavsmandens forforståelse (se også Eskerod 1996). Den uendelige regres ligger snublende nær, for hvis vi ikke rigtig kan vide noget sikkert om virkeligheden, hvordan kan vi da vide noget om den enkelte forskers "forudforståelse" (Damgaard 1997 p. 43):

*"Problemet med afdækningen af forudforståelsen ligner de problemer, vi behandlede under sandhedsdiskussionen, idet tanken om at kunne afdække forudforståelsen bygger på en idé om, at den eksisterer i ontologisk forstand.*

*Ovenstående diskussion afviser eksistens i denne betydning. Det vil dog via en "personshistorie" være muligt at give et billede af en forskers forudforståelse, der giver intersubjektiv mening".*

Hvis forudforståelsen er defineret, som den "henvisningshelhed", forskeren befinder sig i uden at have tematiseret denne, bliver det store spørgsmål, hvordan det er muligt for forskeren at kommunikere denne "henvisningshelhed" uden at tematisere den? Hvis man først har tematiseret sin forforståelse eller forudforståelse - er der, hvis man skal følge definitionen, ikke længere tale om en forforståelse eller forudforståelse - men muligvis en tematiseret forståelse(?) - og det er, hvis man skal følge tankegangen, naturligvis ikke det samme. Forforståelse eller forudforståelse kan med andre ord ikke deles med andre, og derfor er det heller ikke muligt, at give et billede af en forskers forudforståelse, der giver intersubjektiv mening. Tankegangen er grundlæggende invalideret. I stedet for den uendelige regres nærmer vi os nu noget, som kan minde om en cirkelslutning, hvor vi er tilbage ved intersubjektivitet, som kriterium for en teoris videnskabelige status.

Det næste springende punkt består i, at en teoris troværdighed, ifølge Damgaard (p. 42), skal bedømmes i forhold til en forskningstradition:

*"De traditionelle marketingteorier kan muligvis "overføres" til for eksempel ingeniører, fordi paradigmet bag disse netop udspringer af det naturvidenskabelige paradigme, som de via deres uddannelse er "udstyret" med. Modsat vil en fortolkningstilgang ikke nødvendigvis være troværdig i den forstand, at den kan overføres til den "typiske" ingeniør. Den vil derimod*

kunne overføres til "brugere", der på forhånd er fortrolige med en tilsvarende paradigmatisk referenceramme. Hvis man ønsker at anvende fortolkningstilgangen i en undersøgelse, hvis konklusioner skal formidles til eksempelvis ingeniører med en positivistisk og teknokratisk tilgang, må man "oversætte" resultaterne til ingeniørens "sprog". I modsat fald vil resultaterne blive, at undersøger og modtager "taler forbi hinanden" (Min understregning).

Kommunikation er vanskelig og videnskabelig kommunikation er meget vanskelig. Man skal tilhøre den snævre gruppe af indviede, der på forhånd er fortrolige med en tilsvarende paradigmatisk referenceramme, for at kunne tage del i diskussionen. Med dette meget relativistiske videnskabsteoretiske udgangspunkt smider forskeren resolut barnet ud med badevandet. Vi har ikke noget kriterium for, hvad der er god forskning, og hvad der er dårlig forskning (se også Wennebergs fortrinlige artikel 1996 p. 44). Eller hvad der er god eller dårlig viden for den sags skyld. Hvor går grænsen mellem videnskab og fiktion? En god skønlitterær roman kan virke både overbevisende og troværdig.

Det subjektivistiske eller relativistiske udgangspunkt forekommer endvidere iboende elitært. Kun den forsker, der er blevet optaget i det gode selskab kan gøre krav på troværdighed. Dette synspunkt står stærkt hos Fuchs (1997 p. 13), som jeg i øvrigt langt fra er enig med i alle henseender:

*"Intuition, not objectivity, is elitist because it claims that it cannot be known how it knows what it knows - unlike objectivity, intuition cannot be measured, replicated, and accounted for. The will to power enthrones subjectivity and intuition, not objectivity, as above and beyond public control"*

Der findes, som det fremgår af det foregående, ifølge socialkonstruktivismen ingen objektiv social virkelighed<sup>2</sup>. Virkeligheden er en social konstruktion som konstitueres gennem fire processer: subjektivering, eksternalisering, objektivering og internalisering. Sproget spiller en afgørende rolle i forbindelse med virkelighedens konstituering (Damgaard p. 49):

*"Sproget er som tegnsystem objektivt. Det er muligt at holde fast ved noget som uomtvisteligt: "Det har du sagt", og det er samtidig gennem sproget, at akkumulerede erfaringer og betydninger findes".*

Dette er et interessant synspunkt, som formentlig indebærer, at sprogvidenskaberne har forrang for de øvrige videnskaber, fordi de, i modsætning til de øvrige videnskaber, befatter sig med noget objektivt.

Sproget har med andre ord en ganske særlig status. Virkeligheden eksisterer ikke som noget objektivt, men det gør sproget - som tegnsystem! Det har du sagt! Ja! Men det var jo ikke det, jeg mente, vil indvendingen ofte lyde i hverdagslivets små tvistigheder. Hvad er det, vi har at gøre med her? Er det de ortodokse positivisters neutrale observationssprog eller "protokolsprog" (se Huges 1990 og Johansson, Kalleberg og Liedman 1976 p. 16ff.), der pludselig sniger sig ind i diskussionen? Jeg har personligt meget svært ved at acceptere det synspunkt, at en verbal handling skulle være mere uomtvistelig end en hvilken som helst anden handling.

Hvis kvalitetskriteriet i den erhvervsøkonomiske forskning er troværdighed, har vi brug for en afklaring af, hvad der er grundlaget for denne troværdighed: Hvordan kan man kontrollere forskernes videnskabelige vederhæftighed? Har man mu-

lighed for at kontrollere, at den enkelte forsker ikke forfusker eller manipulerer med sine resultater? Hvis der ikke - i det mindste i princippet - er mulighed for at udøve en sådan kontrol, savner troværdighedskravet et rationelt eller reelt grundlag. Hvis vi ikke har nogle blot nogenlunde sikre kriterier for hvad der god og mindre god kvalitet i videnskabeligt arbejde, eller hvad der adskiller videnskabeligt arbejde fra andet arbejde, hvorfor skulle man da overhovedet bekymre sig om at bevilge ressourcer til forskningen, som en selvstændig aktivitet? Hvorfor i det hele taget opbygge ressourcekrævende forskningsmiljøer med bekostelige kontrol- og bedømmelsessystemer? Hvad skal vi i det hele taget med et uddannelsessystem?

Den bureaukratiske forskningsevaluering er formentlig kommet for at blive, og hvem kan egentlig, når det kommer til stykket, fortænke skatteyderne, som er de egentlige opdragsgivere, i, at kræve valuta for pengene. Spørgsmålet er imidlertid om sådanne evalueringsprogrammer er egnede til at sikre den indholdsmæssige kvalitet. Det er tvivlsomt. Der er snarere behov for mere faglig debat, heftigere faglige diskussioner. Der er brug for mere kollegial kritik.

Mit ærinde er ikke at forsøge at rekonstruere et elfenbenstårn til samfundsforskere eller rehabilitere positivismen. Jeg har, som jeg vidst allerede har tilkendegivet megen sympati for en udvikling, som henviser videnskaben til en mere ydmyg rolle i verdenshistorien. Ligeledes har jeg meget sympati for den opfattelse, at der, når alt kommer til alt, ikke nødvendigvis er den store forskel på videnskab og hverdagsviden. Men der er en gradforskul (se

også Thurén 1994 p. 7) - og den er afgørende.

### Viden og videnskabelighed

I sidste instans er spørgsmålet om, hvad der er god forskning et videnskabsteoretisk spørgsmål. Videnskabsteori befatter sig med grundlagsproblemer: Hvad (ontologi) kan vi vide og hvordan (epistemologi) kan vi vide? Disse spørgsmål kan der, som det fremgår af det forrige afsnit, gives en række forskellige svar på. Vi er med andre ord nødt til at træffe et valg. Imidlertid kan der, efter min bedste overbevisning, ikke være tale om et frit valg (som oplægget eksempelvis synes at være hos Heldbjerg 1997).

Udgangspunktet hos en række af vore hjemlige social-konstruktivister, herunder også Damgaard, synes at være Berger og Luckmann's "The Social Construction of Reality. A Treatise in The Sociology of Knowledge" (Berger og Luckmann 1966), som også findes i en dansk oversættelse med titlen: "Den samfundsskabte virkelighed" (Berger og Luckmann 1996).

I sin seneste bog "The Construction of Social Reality" retter den amerikanske filosof John R. Searle (Searle 1995), en gennemgribende kritik mod relativismen og social-konstruktivismen<sup>1</sup>. Denne kritik indgår som en del af Searles begrundelse dels for realisme (External Realism) som ontologi og dels for et epistemologisk synspunkt, som går ud på at et udsagn er sandt fordi det korresponderer med virkeligheden (Searle 1995 p. xiii).

*"I think that realism and a correspondence conception are essential presuppositions of any sane philosophy, not to mention of any science..."*

Searles argumentation, som jeg ikke kan yde fuld retfærdighed her, går for det første på, at den relativistiske position ikke lader sig formulere meningsfuldt. For det andet, at vores sprog og sproglige adfærd kun giver mening under forudsætning af, at der eksisterer en objektiv virkelighed. For det tredje, at forestillingen om den samfundsskabte virkelighed i sig selv forudsætter et eller andet, som virkeligheden kan være skabt af (Searle 1995 p. 191):

*"The ontological subjectivity of the social constructed reality requires an ontologically objective reality out of which it is constructed".*

Searle fremhæver imidlertid ikke naturvidenskaberne som et forbillede for de humanistiske og sociale videnskaber. Han erkender, at vilkårene for erkendelse er forskellige for de forskellige videnskaber. Han erkender således også, at en lang række af de kendsgerninger, vi har at gøre med i samfundsvidenskaberne, er menneskeskabte sociale konstruktioner (institutional facts) herunder eksempelvis penge, ejendom, ægteskab, virksomheder etc. Det udelukker imidlertid ikke, at vi kan have objektive sandheder om disse fænomener. Som eksempel på en sådan kendsgerning nævner Searle i et interview (Information og Debat 1997), at 30-årskrigen blev udkæmpet i Europa og ikke blandt eskimoerne.

I forbindelse med udforskningen af institutionelle kendsgerninger vil hermeneutikken og den hermeneutiske metode sandsynligvis også fremover spille en central rolle. Spørgsmålet er imidlertid blot om den hermeneutiske metode er andet og mere end den hypotetisk-deduktive metode anvendt på meningsfuldt materia-

le (Føllesdal, Walløe og Elster 1992 p. 122). Sprog og sproglige adfærd giver imidlertid kun *mening* under forudsætning af, at der eksisterer en objektiv virkelighed. Fortolkningsprocessen forudsætter således i sig selv en objektiv virkelighed. Fortolkning er en uadskillelig del af den samlede forskningsproces, som kan medvirke til at sætte både processen og resultaterne i perspektiv, men der er langt fra dette synspunkt og til at gøre fortolkning til det bærende element i moderne erhvervsøkonomisk forskning (Freitag 1997).

Når dette er sagt kan der også være grund til at se lidt nærmere på konsekvenserne af valget af videnskabsteoretisk grundlag. Vælger man et meget subjektivistisk eller relativistisk udgangspunkt, som det åbenbart er på mode blandt nogle erhvervsøkonomiske forskere på handelshøjskolen, bliver konsekvensen, at man saver den gren over, man selv sidder på.

Valget af et subjektivistisk eller relativistisk udgangspunkt kan måske synes opportunt på kort sigt, idet det kan bidrage til at immunisere den enkelte faggruppe mod kollegial kritik: Vi behøver ikke at tage NN's kritik alvorligt. Han tilhører en anden skole end vi. De dyrker et andet paradigme, har en anden videnskabsopfattelse og en anden "forudforståelse". De forstår alligevel ikke, hvad vores udgangspunkt er, og hvad det er, vi arbejder med.

På længere sigt er en sådan immuniseringsstrategi meget farlig. Man lukker munden på kritikerne, og efterhånden forstummer kritikken helt. Der er ingen, der bryder sig om at rejse kritik. Den faglige diskussion går i stå eller kommer til at foregå i små navlebeskuende faglige mil-



jøer, hvor man i forvejen er enig. Konsekvensen er, at det, der skulle være dynamikken i den faglige (videnskabelige) udvikling, den kritiske og forpligtende faglige dialog, udebliver og fagligheden degenererer. Det helt store problem er, at med dette udgangspunkt mister samfundsvidenskaben fuldstændigt sit kritiske potentiale.

Konsekvenserne af det neo-hermeneutiske eller konstruktivistiske paradigme er nok til at overse, når "undersøgeren" befatter sig med noget så harmløst som erhvervs- eller samfundsøkonomi. Men hvis "undersøgeren" nu tilfældigvis er beskæftiget ved krigsforbryderdomstolen i Haag, stiller sagen sig ganske anderledes. Krigsforbryderdomstolen må vel kunne tage stilling til, om et påstået overgreb har fundet sted eller ikke? Sagen bliver naturligvis ikke mindre vanskelig, når domstolen også skal tage stilling til et eventuelt skyldsspørgsmål.

Hvis vor viden er så relativ, som tilhængere af den neo-hermeneutiske eller konstruktivistiske tilgang påstår, hvordan kan vi da argumentere mod nynazisternes påstande om, at der ikke fandtes koncentrations- og udryddelseslejre under 2. Verdenskrig - eller de kinesiske myndigheders påstande om at Kina ikke krænker menneskerettighederne? Er det ikke et i ethvert henseende uacceptabelt udgangspunkt?

Vi har mere end nogensinde brug for klare kriterier for, hvad der god, og hvad der er mindre god kvalitet inden for samfundsforskningen. Eller som Mark Blaug udtrykker det (1981 p. 264):

*"...criteria for the acceptance and rejections of research programs, setting standards that*

*will help us to discriminate between wheat and chaff".*

Desværre udgør det neo-hermeneutiske eller konstruktivistiske paradigme en alvorlig barriere for en sådan kritik. De immuniserer, som allerede nævnt, den enkelte forsker mod kollegial kritik: Jeg behøver ikke at lytte til dem - de har en anden "forudforståelse" end jeg. De udelukker på forhånd objektivitet som en mulighed, for objektivitet forudsætter, som fremhævet af Fuchs (1997 p. 5) kontrol og kritik:

*"Left to themselves, without systematic and prolonged disciplining, training and control by their scientist-peers, knowers cannot be expected to arrive at objectivity".*

På denne baggrund vil jeg betegne de neo-hermeneutiske og konstruktivistiske paradigmer som degressive paradigmer. De peger ikke ud over sig selv. De virker ikke befordrende for kumulativ forskning, og de virker bestemt ikke befordrende for en konstruktiv kritisk faglig dialog.

### **Konstruktivismens implikationer**

På det praktiske plan er et af de store problemer med konstruktivismen, såvidt jeg kan se, at man ved at forlade objektivitetskravet nærmest kommer til at idealisere subjektivismen, relativismen og de erkendelsesprocesser, der er sværest at kontrollere eller efterprøve, herunder introspektion (Freitag 1997) og empati.

Det synes at være en tendens i tiden, at det videnskabelige personale på handelshøjskolen intenst søger efter en videnskabsteoretisk afklaring. Det kan der være mange gode grunde til. Det ville i mange situationer være tilfredsstillende at have sikrere grund under fødderne. Det pro-

blematiske består snarere i, at man åbenbart finder det naturligt at tillægge studenterne det samme behov for intellektuel afklaring.

I nogle tilfælde tror studenterne, at de frit kan vælge mellem de forskellige videnskabsteoretiske udgangspunkter. I værste fald ser man undertiden studenter, der tror, at de kan betjene sig af triangulering (for en god og sober introduktion til denne metode se Hollensen 1996) på dette meta-teoretiske niveau og anvende forskellige videnskabsteoretiske tilgange i den samme forskningsproces.

Man skal, efter min opfattelse, passe på, at man ikke kommer til at tvinge de studerende til at beskæftige sig med grundlagsproblemer for problemernes egen skyld. Det er en højst ufrugtbar affære. Fritz Machlup, taler i denne forbindelse om en særlig "fobi" (1978, p. X), som indebærer, at behandlingen af grundlagsproblemer kommer til at foregår isoleret fra behandlingen af substantielle problemstillinger:

*"The danger of vacuous chatter is great if one engages in methodological discourse without previous work on substantive problems. On the other hand, even a lifetime of scientific research does not generate, let alone guarantee, comprehension of methodological problems..."*

Hvis vi vender opmærksomheden mod undervisningen i videnskabsteori/metodelære på handelshøjskolen, så kan man som udgangspunkt konstatere, at der heldigvis er knyttet et væsentligt element af brugerillusion til den overordnede videnskabsteori eller vidensfilosofi. Man behøver ikke at have stor indsigt i eller overblik over epistemologiske problemstillinger for at kunne skrive gode seminaropgaver (endsige forskningsrapporter). På den an-

den side garanterer en sådan indsigt eller et sådant overblik ikke i sig selv, at man er god til at løse konkrete faglige problemer.

Der synes endvidere i visse tilfælde at være en tendens til, at det subjektivistiske og relativistiske udgangspunkt fører til, at man begynder at tage let på nogle af de mere formelle krav til den videnskabelige fremstillingsproces (se Iversen m.fl. 1997). Når man nu alligevel ikke kan vide noget med blot nogenlunde sikkerhed fremstår en række af disse krav (krav om præcise referencer, kildeangivelser, noteapparat, citat- og referenceteknik) som det rene pedanteri. Hvis objektivitet endsige intersubjektivitet alligevel er en ren illusion, hvorfor skal man da bekymre sig om andres muligheder for at kontrollere eller efterprøve forskningsprocessen og forskningsresultaterne. Denne tendens gør sig især gældende blandt studerende, som har taget subjektivismen og relativismen til sig. Det kan i dag være forbundet med store pædagogiske vanskeligheder at forklare studenterne, at de skal være meget omhyggelige med at leve op til disse krav.

Det, der mere end noget andet er brug for i en pædagogisk sammenhæng, er nogle få klare konstitutionelle regler for, hvad vi vil acceptere som videnskab. Hvad er det for krav vi vil stille til forsknings- og fremstillingsprocessen. Vi har brug for at fastsætte og håndhæve klare regler for rethed, kontrollerbarhed og konsistens.

Føllesdal, Walløe og Elster (1992 p. 283) forsøger sig med en operationel definition på objektivitet, som muligvis kan anvendes i denne forbindelse:

*"En fremstilling er objektiv, hvis og kun hvis de meninger og holdninger, den skaber hos modtageren, ikke ville forandres, hvis denne havde*

*haft fuldstændig kendskab til sagen med alle oplysninger og alle alternative hypoteser”.*

De samme forfattere foreslår endvidere en simpel test for objektivitet (p. 284). Testen er formuleret som et enkelt spørgsmål:

*“Findes der oplysninger, eller hypoteser, der underbygges godt af disse data, der ikke er medtaget, men som, hvis de havde været medtaget, ville have forandret modtagerens meninger eller holdninger?”*

Man må ikke stikke noget under stolen. Det skal i princippet være muligt for fagfæller, at kontrollere de kilder, den enkelte forsker bygger sine konklusioner på. Det går ikke an at udelade informationer eller negligere data, som kunne have givet anledning til andre væsensforskellige konklusioner.

Dette udgangspunkt synes at være i god overensstemmelse med de ansatser til en operationel videnskabsteori, som Kjørup (1985 p. 68ff.) forsøger at formulere og som resulterer i det synspunkt, at det er den (evt. forskeren selv), der vil bestride konkrete forskningsresultater, der må begrunde sin skepsis.

Det må imidlertid stadig være op til den enkelte forsker at dokumentere sin forskning og omhyggeligt og ansvarsfuldt at muliggøre efterprøvning og kontrol. De formelle krav til fremstillingsprocessen spiller stadig en meget vigtig rolle. De formelle krav er meget andet og mere end en formalitet.

Et eksempel på en fremstilling, som ikke lever op til dette objektivitetskrav kunne være en afhandling, som fremstiller valget af videnskabsteoretisk udgangspunkt som et valg, der kun består af to muligheder: positivisme (evt. neo-positivisme) og konstruktivisme.

## Afslutning

At kritisere positivismen er tilsyneladende blevet en rituel handling i en række akademiske afhandlinger. Desværre er angrebet på positivismen i en række tilfælde så omfattende og upræcist, at det antager karakter af en altødelæggende ødelæggelseskrig, hvor ikke bare positivismen, men hele grundlaget for moderne samfundsvidenskab bliver aflivet. Det, der skulle have været en kritik af et upopulært og muligvis forældet videnskabsteoretisk standpunkt, ender med at blive en selvdestruktiv kritik.

Lad mig slutte denne artikel med en parafrase over Scarles videnskabsfilosofi: Der findes fakta, som er uafhængige af menneskelig iagttagelse. Disse fakta er objektive i ontologisk forstand. Der findes også fakta, institutionelle fakta, som ikke er uafhængige af menneskelig iagttagelse. Disse fakta er subjektive i ontologisk forstand. Disse fakta er sociale konstruktioner, men netop fordi de er 'konstruerede', forudsætter de eksistensen af fakta, som er uafhængige af menneskelig iagttagelse. Imidlertid indebærer eksistensen af ontologisk subjektive institutionelle fakta, eksempelvis penge, ikke, at vi ikke kan have objektiv viden om dem - at vi ikke kan opnå objektivitet i epistemologisk forstand. Det, for god ordens skyld understreges, at der naturligvis ikke er noget iboende positivistisk i dette synspunkt.

Erhvervsøkonomien står sig, efter min mening, bestemt ikke ved at forsøge at plagiere den obskurantisme, som tilsyneladende har opnået en vis udbredelse inden for dele af humanvidenskabernes og sociologien.

## Summary

*This article attempts to start a discussion of what is superior and what is inferior quality in our production of knowledge. This issue is more relevant than ever. We live in a society where knowledge and information are becoming increasingly important. A recent report published by the Ministry of Business and Industry in 1997 documents that the central industrial policy authorities are ready to allocate considerable resources to programmes to enhance corporate access to new knowledge, including*

*the knowledge that is produced at institutions of higher education. In this light, the article discusses the scientific point of departure in a selection of business school PhD theses in recent years. The conclusion is that the constructivist paradigm is an untenable basis, and that the consequences of constructivism are unacceptable. There are institutional facts about which we can obtain objective knowledge, and there are scientific rules of the game to support this view.*

## Noter

1. At dette er tilfældet forekommer åbenbar i følgende citat fra Freytag (1997 p. 7): "Det konstruktivistiske paradigme adskiller sig markant fra positivismen. Kort sagt hænger forskellen sammen med valg, der er truffet med hensyn til mål, virkelighedsforståelsen og individopfattelsen. Når udgangspunktet er indsigt og forståelse, kræver dette en høj grad af nærhed og autencitet i forhold til det enkelte individ. Når individet ikke opfattes som en reaktiv enhed men som et selvstændigt tænkende og handlende væsen, vanskeliggør dette universelle forklaringer og generaliseringer. Og endelig når virkeligheden opfattes som sammenhængende og interdependent, bliver det vanskeligt at finde entydige og simple forklaringer. Konsekvenserne heraf er mange. Grundlæggende betyder det dog, at man er nødt til at klarlægge sine egne og andres forudsætninger og opfattelser, inden man går i gang med at undersøge og udtale sig om virkeligheden, idet virkelighedsbeskrivelserne vil være rodfæstet i nogle ganske be-

stemte præmisser på forskellige niveauer". Det synes at ligge mere eller mindre implicit i denne karakteristik af konstruktivismen, at positivismen er et videnskabsyn, som ikke søger indsigt og forståelse, som opfatter individet som reaktivt og usekvestrødt, og som søger simple og entydige forklaringer (Læsere, som er interesseret i denne og andre argumentationsteknikker kan med fordel studere Weston 1992).

2. Damgaard taler ganske vist andetsteds om den empiriske virkelighed(!) uden dog at komme sine læsere til undsætning med hensyn til at forklare, hvad det dækker over, og hvordan det i øvrigt harmonerer med det ontologiske udgangspunkt. Her synes konsistenskrævet ikke at være opfyldt.
3. En anmelder på *New Republic*, Colin McGinn, giver Searles bog følgende skudsmål: "Bursting with plain and necessary right-headedness. He has performed a genuine service in bringing his rigour to bear on the lazy and pernicious relativism latent in the idea that reality is just what we humans choose it to be" (Searle 1995).

## Litteratur:

- Berger, P. L. og T. Luckmann: *The Social Construction of Reality. A Treatise in The Sociology of Knowledge*, London, 1967.
- Berger, P. L. og T. Luckmann: *Den samfundsskabte virkelighed: en videnssociologisk afhandling*, København: Lindhardt og Ringhof, 1996.
- Blaug, Mark: *The Methodology of Economics*, Cambridge: Cambridge University Press, 1981.
- Damgaard, T.: *Marketing i et randområde - en undersøgelse af det afsætningsøkonomiske perspektiv, der anlægges i udviklingen af projektmagerbyggerier*, Sønderborg: Handelshøjskole Syd - Ingeniørhøjskole Syd, 1997.
- Darmer, P. og P. Freytag (red.): *Erhvervsøkonomisk undersøgelsesmetodik*, København: Samfundslitteratur.
- Eskerød, P.: *Nye perspektiver på fordelingen af menneskelige ressourcer i et projektorganiseret multiprojekt-miljø*, Sønderborg: Handelshøjskole Syd - Ingeniørhøjskole Syd, 1996.
- Erhvervsministeriet: *Erhvervsredegørelse 1997*, København, 1997.
- Freytag, P. V.: *Læxerandør samarbejde. Koncipering af en reference rammemodell*, København: Samfundslitteratur, 1991.
- Freytag, P. V.: 'Introspektion og metodologi', *Working Paper*, Sønderborg: Handelshøjskole Syd - Ingeniørhøjskole Syd, 1997.
- Fuchs, S.: 'A Sociological Theory of Objectivity', *Science Studies no. 1* 1997, 1997.
- Føllesdal, D., L. Walløe og J. Elster: *Politikens Introduktion til moderne filosofi og videnskabsteori*, København: Politikens Forlag, 1992.
- Heldbjerg, G.: *Groftegravning i metodisk perspektiv*, København: Samfundslitteratur, 1997.
- Hollensen, S.: 'Triangulering. Et redskab i analyse- og dataindsamlingsprocessen', I Darmer, P. og P. Freytag (red.), *Erhvervsøkonomisk undersøgelsesmetodik*, København: Samfundslitteratur, 1996.
- Huges, John A.: *The Philosophy of Social Research*, London: Longman, 1990.
- Information og Debat den 13. oktober 1997.
- Iversen, S. P.: 'Magt, kontrol og interesser: En Transaktionsteoretisk Approach', *Økonomi & Politik nr. 1*, 1996.
- Iversen, Søren P., I. Gammelgård, T. Jørgensen og N. Gammelgård: *Writing Professional Reports - Requirements and Guidelines*, København: Samfundslitteratur, 1997.
- Johansson, I. R., Kalleberg og S. Liedman: *Positivism, marxisme og kritisk teori*, København: Gyldendal, 1976.
- Kjørup, S.: *Forskning og samfund. En grundbog i videnskabsteori*, København: Gyldendal, 1985.
- Knudsen, C.: *Økonomisk Metodologi. Om videnskabsidealer, forklaringsstyper og forskningstraditioner*, København: DJØF's Forlag, 1991.
- Lukes, Steven: *Professor Caritatis forunderlige opdagelser*, København: Spektrum, 1996.
- Machlup, Fritz: *The Methodology of Economics and Other Social Sciences*, New York: Academic Press, 1978.
- Scarle, John R.: *The Construction of Social Reality*, London: Penguin, 1995.
- Thurén, T.: *Videnskabsteori for begyndere*, København: Munksgaard, 1994.
- Wenneberg, Søren: 'Socialkonstruktivismen inden for videnskabssociologien - positioner, problemstillinger og stillingtagen' *Working Paper*, Institut for Ledelse, Politik og Filosofi, Handelshøjskolen i København, 1996.
- Weston, Anthony: *A Rulebook for Arguments*, Indianapolis: Hackett Publishing Company, Inc, 1992.